

Suaugystė šiuolaikinėje Lietuvoje. Tarp standartizacijos ir individualizacijos

SIGITA KRANIAUSKIENĖ

Klaipėdos universitetas, H. Manto g. 84, Klaipėda, Lietuva
El. paštas sigita.kraniauskiene@ku.lt

Tyrimų duomenys rodo, kad šiuolaikinė tranzicijos į suaugystę patirtis neatitinka socialinių normatyvinių tvarkaraščių, o suaugystės samprata prarado didelę savo vaidmenų struktūros ir tradicinės prasmės dalį, tapo daug labiau psichologiniu reiškiniu, siejamu su vėlyvosios modernios visuomenės individualizacija. Šiame straipsnyje analizuojamos suaugystės sampratų sąsajos su tranzicijos į suaugystę patirtimi Lietuvoje XXI a. Siekiama atsieti šias sąsajas formuojančius ar jų nebuvimą lemiančius veiksnius. Tam pasitelkta 1990-ųjų pradžioje gimusių dviejų skirtingų lyčių jaunuolių suaugystės atvejų analizė, paremta kokybine gyvenimo istorijų interviu medžiaga. Straipsnyje taip pat pateikiamas platesnis ir bendresnis suaugystės modelių kaitos, prasidėjusios visuomenėms pereinant iš modernybės į vėlyvąją modernybę, vaizdas. Jis papildomas suaugystės kaitos XX–XXI a. Lietuvoje apžvalga.¹

Raktažodžiai: suaugystė, suaugystės samprata, tranzicija į suaugystę, socialinė kaita, individualizacija

ĮŽANGA. SUAUGYSTĖ KAIP ŠIUOLAIKINĖ PROBLEMA

Vėlyvojoje modernybėje suaugystės prasmė ir apibrėžimas yra santykiniai ir kontekstiniai. Jau kurį laiką normatyvinė tapsmo suaugusiuoju struktūra, nusakydama suaugystės² socialinį tvarkaraštį – apibrėždama normas ir formuodama lūkestį, kada asmuo turi patirti suaugusiojo statusą žyminčius tranzicinius įvykius – neatitinka realių patirčių. Beveik du dešimtmečius aprėpiantys demografiniai tranzicijų į suaugystę ir suaugystės sampratų tyrimai rodo, kad suaugystės amžiaus samprata Europoje siejama su aukštesne nei įstatymuose nustatyta 18 m. riba, o idealus santuokos ir motinystės amžius – priešingai, susaistomas su žemesne nei faktinis amžius riba (Spéder, Murinkó, Settersten 2014: 890; Billari ir kt. 2021: 11). Mokslininkai siekia atsakyti į klausimą, kodėl tokia situacija susiklostė ir ką ji reiškia šiuolaikinei visuomenei.

¹ Šis straipsnis parengtas įgyvendinant LMTLT finansuojamą projektą „Užaugę Nepriklausomoje Lietuvoje: 1980–2000 metais gimusiųjų gyvenimo eiga, elgsenos strategijos ir jų kontekstai“ (Nr. S-MIP-21-19).

² Reiškiny, kuris čia nagrinėjamas, anglų kalboje įvardijamas *adulthood* terminu. Toliau tekste jis bus įvardijamas vartojant *suaugystės* terminą. Šį naujadarą Lietuvoje imta vartoti nuo 2011 m. (tada jis užfiksuotas Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyje), ypač socialinių mokslų srityje. Juo siekiama įvardyti ir taupiai į vieną žodį sudėti daugiaprasmis anglų-lietuvių kalbų žodyne siūlomus vertimus: *suaugusiojo amžius*, *pilnametystė*, *branda*, ar įvairias lietuviškų sinonimų paieškas: *socialinę brandą*, *suaugusiojo amžiaus tarpinį*, *suaugusiojo gyvenimą*.

H. Blattereris (2007b: 784) formuluoja tezę apie tai, kad šiuolaikinę suaugusę apibūdina *normatyvinis atsilikimas* tarp suaugustės lūkesčių visuomenėje ir tikrovės – „tarp suaugustės idealų ir realių galimybių juos įgyvendinti“. Jo teigimu, ankstesnių kartų perėjimo į suaugusę linijškumas, slypintis *standartiniame suaugustės modelyje*, laikomas jaunesnių kartų vertinimo, politikos formavimo standartu. Tai sukelia socialinio pripažinimo trūkumą ir gali lemti marginalizaciją. R. Nugin (2008: 192), pasitelkusi J. J. Arnetto besiformuojančios suaugustės (*emerging adulthood*) koncepciją (Arnett 2000), akcentavo, kad perėjimas į suaugusę Estijoje nebėra vienintelis jaunystės, kaip gyvenimo tarpsnio, tikslas, nes jaunystei priskiriamos individualios vertybės, kurios jaunų žmonių akyse jai suteikia didesnę reikšmę, palyginti su perėjimu į suaugusę.

Lietuvoje, kaip posttranzicinio laikotarpio vėlyvosios modernybės visuomenėje, taip pat svarbu rasti atsakymus į šiuos klausimus. Tiesa, Lietuvoje stokojama tyrimų apie normatyvinių bei subjektyvių suaugustės sampratų ir demografinių suaugustės tranzicijų sąsajas. 2012 m. M. Pivoriūtė (2012) sociologinėje kiekybinėje Lietuvos gyventojų subjektyvių „suaugusio žmogaus“ sampratų analizėje atskleidė, kad skirtingo amžiaus gyventojams suaugustė šiandien yra labiau psichologinė būsena, o ne socialinis statusas, nes suaugustės apibrėžtys dažniausiai sietos su žmogaus psichologine / kognityvine branda, paklusimu normoms, savarankiškumu bei atsakomybės jausmu. Tradicinių suaugustės demografinių žymenų svarba suaugustės apibūdinimuose čia vis dėlto liko diskusiniu klausimu.

Lietuvoje jaunimo raidą bei tapatybę, remdamiesi J. J. Arnetto besiformuojančios suaugustės koncepcija, daugiausia tyrė psichologai, paliesdami ir suaugustės sampratą. Nustatyta, kad jaunimas Lietuvoje, panašiai kaip Vakaruose, „tapsmą suaugusiuoju supranta kaip tam tikrų individualių savybių įgijimą, o ne kaip su vaidmenų kaita siejamų įvykių išgyvenimą“ (Vosylis 2014: 97), į tapimą suaugusiu žiūrima kaip į vidinį laipsnišką procesą (Vosylis, Kaniušonytė, Raižienė 2016). R. Vosylis, nagrinėdamas ryšius tarp socialinės brandos ir psichologinių tapsmo suaugusiuoju aspektų, nustatė jų paralelę, t. y. kad „socialinės brandos įvykių ir suaugusiojo vaidmenų įgijimo laikas yra sietinas ir su kitų šiam tarpsniui būdingų raidos užduočių įveikimu“ (2017: 196). Tiesa, tai buvo skerspjūvio tyrimas, atliktas tik su 25 m. jaunuoliais.

Šiame straipsnyje siekiama prisidėti prie suaugustės sampratos bei jos sąsajų su realia tranzicijos į suaugusę patirtimi analizės Lietuvoje ir atsieti šias sąsajas formuojančius ar jų nebuvimą lemiančius veiksnius jauniausiose į suaugusę žengiančiose kartose. Ši analizė prisidėtų prie XX–XXI a. suaugustės kaitos tyrimų Lietuvoje. Tam pasitelkta atvejų analizė, paremta kokybine gyvenimo istorijų interviu medžiaga iš tyrimo „Užaugę Nepriklausomoje Lietuvoje: 1980–2000 metais gimusiųjų gyvenimo eiga, elgsenos strategijos ir jų kontekstai“, vykdyto 2021–2024 m. Tyrime greta tranzicinių patirčių aprėpiama suaugustės samprata ir patyrimas. Tranzicijos į suaugusę istorijos ir suaugustės sampratos sujungimas, kai vienoje gyvenimo istorijoje matyti gana išsamus suaugustės paveikslas, yra metodologiškai naujas Lietuvoje atliekamuose tokio pobūdžio tyrimuose. Apie tokio pobūdžio suaugustės tyrimų trūkumą Lietuvoje užsiminta ne kartą (Pivoriūtė 2012; Vosylis 2017). Siekiant, kad analizė būtų kuo išsamesnė, kokybinė interpretacija paremta ir kontekstiniais kiekybiniais demografiniais suaugustės tranzicijų duomenimis.

Prieš pereinant prie šios analizės, toliau pateikiamas platesnis ir bendresnis suaugustės modelių kaitos, prasidėjusios visuomenėms pereinant iš modernybės į vėlyvąją modernybę, nagrinėjimas. Jis papildomas suaugustės kaitos Lietuvoje XX–XXI a. apžvalga. Straipsnis baigiamas išvadomis ir diskusiniais klausimais.

SUAUGYSTĖS MODELIŲ KAITA

H. Blattererio minimas standartinės suaugystės modelis yra susijęs su trinarės gyvenimo eigos idėja – *išsilavinimo-darbo-pensijos sanglauda* (Kohli 1986: 294), kur valstybės sankcionuotas profesinis statusas susiejamas su išsilavinimo sertifikatais (Buchmann 1989). M. Buchmanno teigimu (1989), moderni valstybė institucionalizavo ir pagal laiką struktūravo gyvenimo eigą, sujungdama racionalizuotos visuomenės reikalavimus su individualizacijos ideologijos reikalavimais.³ Taip, pasitelkiant chronologinę amžiaus kodifikaciją, sukonstruota *viešojo gyvenimo eiga*. Ji turi *socialinius tvarkaraščius* arba *socialinius scenarijus*, suteikiančius gyvenimui tvarką bei nuspėjamumą, nes apibrėžia laikinus lūkesčius asmenims ir normatyviai veikia kaip individualios pažangos matavimo etalonas (Buchmann 1989; Dykstra, van Wissen 1999: 8). R. A. Settersteno teigimu (2003), gyvenimo socialinis struktūravimas susijęs su „amžiaus normomis“, kurias demografiškai galime matyti iš statistinio tranzicijų laiko populiacijoje ar jos grupėse pastovumo. Tai gali atspindėti neformalias socialines normas, kurios valdo patirtį ir siejasi su bendromis idėjomis apie tinkamiausią patirčių tvarkaraštį.

Standartiniame suaugystės modelyje brėžiamos aiškios ribos tarp jaunystės ir suaugystės. Jaunystė suvokiama kaip pereinamasis laikotarpis, kurio tikslas – „iš karto ir iki galo“ pereiti į stabilią bei saugią suaugystę ir integruotis į suaugusiųjų pasaulį (Blatterer 2007b: 780; Nugin 2008). Tokia tranzicijos į suaugystę samprata, anot H. Blattererio (ten pat), rėmėsi idėja, kad suaugystė yra psichosocialinės raidos kelionės pabaigoje. Šia idėja paremtas ir suaugusiojo socialinio statuso pripažinimas. Taigi, galima pasakyti, šiame modelyje tranzicija į suaugystę suprantama kaip *baigtinis* vienkryptis procesas, o suaugystės tarpsnis – kaip *stazė*.

Šis suaugystės modelis susiformavo po Antrojo pasaulinio karo. Jis numato sklandų perėjimą į suaugystę – tranzicijas iš edukacijos į užsiėmimo / profesines institucijas, atsiskyrimą nuo tėvų šeimos, kurį lemia nuosavo namų ūkio ir šeimos kūrimas. Vakaruose šio modelio institucionalizavimui palankiausias buvo „Aukso amžius“ – laikas nuo 1945 m. iki 1970-ųjų pr. naftos krizių, sudaręs sąlygas šiam modeliui tapti daugelio išgyvenama patirtimi (Blatterer 2007a). Po 1945 m., nuolat trumpėjant tranzicijai į suaugystę, nuoseklus jos tranzicinių įvykių surikiavimas pamažu įgavo kvazinormatyvinę chronologiją (Buchmann 1989: 81). Aiškiai apibrėžtos galimybių struktūros rėmėsi kultūriškai ir socialiai reprodukuojamais, retai kvestionuojamais, aiškiais norminiais pagrindais – amžiaus normomis. Suaugystės ženklai, t. y. suaugystės demografinės tranzicijos arba įvykiai, įtvirtino socialinį pripažinimą ir suaugimą kaip prasmingą pasiekimą (Blatterer 2007b: 775). Sovietų Sąjungoje šis standartizuotos suaugystės modelis palaipsniui įsivyravo taip pat po 1945 m., bet egzistavo ilgiau – iki 1990 m. (Kraniauskienė 2011). Tik skirtingai nuo Vakarų, kur šis modelis daugiausia apibūdino vyrų suaugystės trajektorijas, čia jis buvo degenderizuotas (atsietas nuo lyties).

Nuo 1970-ųjų prasidėję socialiniai, ekonominiai ir demografiniai pokyčiai žymi šio standartinio suaugystės modelio dominavimo pabaigą Vakaruose, o nuo 1990-ųjų ir buvusiose Rytų bloko šalyse. Socialinė, politinė, ekonominė kaita ir technologinės inovacijos ėmė

³ M. Buchmannas kalba apie tą individualizacijos dimensiją, kurią U. Beckas (1992) pavadino „išlaisvinančiaja“, kai individas nustoja būti pirmiausia grupės nariu ir „patenka į rinką kaip ekonominis veikėjas ir į politinę sferą kaip pilietis, o jo ar jos gyvenimo kelio nebenustato tokios korporacinės grupės kaip šeima ir vietos bendruomenės, savo ruožtu moderni valstybė transformuodama individo gyvenimą į racionalizuotą ir standartizuotą struktūrą, institucionalizavo gyvenimo eigą ir prisiėmė vis daugiau atsakomybės už ją.“

griauti gyvenimo eigą centruojančios *vienintelės* darbinės karjeros hegemoniją. Standartizuotas *švietimas-darbas-pensija* scenarijus užleido vietą *lanksčiam gyvenimo planavimui*. Ryšiai tarp išsilavinimo sertifikatų ir darbinių pareigų nenustojo veikti pagal institucionalizuoto statuso paskirstymo logiką, bet šių ryšių galiojimo, t. y. standartizacijos tarpiniai sutrumpėjo (Buchmann 1989: 69). Pradėta kalbėti apie tranzicijos į suaugystę ir bendrai gyvenimo eigos destandardizaciją, deinstitucionalizaciją, pliuralizaciją, fragmentaciją ir intensyvėjančią individualizaciją (Beck 1992; Billari, Liefbroer 2010; Brückner, Mayer 2005; Buchmann 1989; Giddens 1991; Hillmert 2005; Macmillan 2005; Nugin 2011).

Naujasis vėlyvosios modernybės suaugystės modelis sutartinio pavadinimo neturi, bet galima išskirti kelis su juo siejamus pokyčius, svarbius siekiant suprasti su amžiumi susijusią normatyvinių standartų kaitą ir keliamas įtampas.

Įvyko tam tikra paradoksali jaunystės ir suaugystės sampratų kaita. Jaunystė prarado pereinamojo laikotarpio prasmę ir įgijo individualų statusą, sykiu tarsi nubraukdama buvusį tikslą pasiekti suaugystę. Jaunystės tarpsnis keitė savo chronologines ribas senėjimo linkme. Nebeliko aiškių ribų tarp jaunystės ir suaugystės, nors šie du konceptai tebeegzistuoja ir yra atskiriami. Nuolat bandoma ieškoti ir įvardyti galimas naujas amžiaus tarpsnių kategorijas (Arnett 1997; Heinz 2009; Nugin 2008; Roberts 2016; Spéder ir kt. 2014).

Šių pokyčių priežastys, be abejo kompleksinės, jų aptarimas susijęs su „individualizacijos ir struktūros ginču“.

Struktūrinę kaitą pabrėžiantys mokslininkai, pavyzdžiui M. Buchmannas (1989), pažymi, kad naują gyvenimo eigos režimą galima apibūdinti per įtampą tarp standartizavimo ir destandardizavimo. Kalbama ir apie skirtingo lygmens amžiaus normas, įtampą tarp „bendrujų“, „specialių“, „asmeninių“ ir „tarpusavyje priklausomų“ tvarkaraščių (Settersten 2003), nulemtą struktūrinių veiksnių. Apie šią įtampą H. Blattereris (2007b) kalbėjo kaip apie normatyvinį atsilikimą. Ši įtampa galimai pakerta šiuolaikinio jaunimo tikėjimą savuoju suaugimu ar trukdo tapatintis su suaugusiuoju.

Greta to diskutuojama, ar „individualizacijos sąvokos gali būti priemonė tipizuoti socialinius pokyčius, kylančius dėl tradicinių normų bei lūkesčių susilpnėjimo ir individo galimybių išplėtimo“ (Cahill, Cook 2020: 107). Tai iliustruoja minėta J. J. Arnetto (2000) besiformuojančios suaugystės koncepcija [toliau BS]. Ji išpopuliarinta XX a. 9 deš. kaip alternatyva suaugystės tyrimuose dominuojančiai demografinėi „jaunos suaugystės“ koncepcijai (15–30 m. amžiui) (Liefbroer, Toulemon 2010: 53). Remdamasis tyrimais J. J. Arnettas (1997, 2000) šį naują amžiaus tarpsnį tarp paauglystės ir suaugystės (18–29 m.) susiejo su suaugystės suvokimu, kur subjektyvūs jausmai, atspindintys individualizumą, daug svarbesni nei tikrų suaugystės įvykių patirtis.

„Nors dauguma mokslininkų sutinka su pagrindiniais individualizacijos koncepcijos principais, kuriuose akcentuojamas individualaus pasirinkimo išplėtimas (pvz., „pasirinkta biografija“), tačiau pabrėžiamas nuolatinis struktūrinių veiksnių poveikis jaunų žmonių gyvenimui“ (Cahill, Cook 2020: 107). Pavyzdžiui, manoma, kad J. J. Arnetto prieiga stokoja struktūrinio ir socioistorinio konteksto įvertinimo, neretai struktūriniai ypatumai klaidingai laikomi laisvai pasirinktomis galimybėmis, o tyrimai tik iš dalies patvirtina besiformuojančios suaugystės tarpsnio paplitimą išsivysčiusiose valstybėse (Buchmann, Steinhoff 2017; Côté, Bynner 2008: 251; Oleszkowicz, Misztela 2015). Tiesa, pastaraisiais metais vykdomi įvairūs tarptautiniai lyginamieji tyrimai grindžia BS egzistavimą ir kartu atskleidžia tam tikrą tarpkultūrinę BS variaciją (Žukauskienė 2016).

SUAUGYSTĖS SITUACIJA LIETUVOJE

Kaip minėta, standartizacija ir intensyvi institucionalizacija iki 1990-ųjų buvo būdinga jaunimo perėjimui į suaugusę sovietinėse ir Rytų bloko visuomenėse. Vėliau perėjimo į suaugusę procesai čia pakrypo destandartizacijos, deinstitucionalizavimo, individualizavimo link ir tapo panašūs į Vakaruose vykstančius, kur tokie pokyčiai prasidėjo 8-ojo deš. pradžioje (Hillmert 2005; Katus, Puur, Sakkeus 2005; Kraniauskienė 2011, 2016, 2022; Mikulionienė 2000, 2012; Nugin 2010, 2011; Roberts 2009).

Kiekybiniai tranzicijos į suaugusę duomenys (Kraniauskienė 2011) rodo, kad nuo sovietinės sistemos įtvirtinimo iki žlugimo, Lietuvoje perėjimo į suaugusę tvarkaraščiai keitėsi standartizacijos link. Nuo sovietmečio pradžios jaunimas vis ilgiau išbūdavo ugdymo įstaigose. Švietimas palaipsniui tapo pagrindiniu užsiėmimu iki 18 metų. Darbo pradžia ir, tam tikru mastu, finansinė nepriklausomybė palaipsniui buvo perkelta į vėlesnį amžių. Sovietmečiu santuokos ir prokreaciniai sprendimai buvo paspartinti, o po 1990 m. palaipsniui atidedami. Kiekybiškai vertinant tranzicijos į suaugusę standartizacijos apimtis (Brückner, Mayer 2005), matyti, kad ji plačiausia buvo kohortose, gimusiose maždaug nuo 1950 iki 1969 m. (Kraniauskienė 2011, 2022).

Po 1990 m. Lietuvoje buvo pereita nuo ypač standartizuotos sovietinės gyvenimo eigos politikos. Tuo laikotarpiu, orientuojantis į Vakarų gerovės valstybės modelį, nepriklausomos Lietuvos institucijos buvo reformuotos bei transformuotos (Navickė, Kraniauskienė 2022). Pereita prie gyvenimo eigos režimo, kurį apibrėžė menkai integruota „segmentuota apsauga“ [toliau MISA]. Jai būdinga sąlyginai išplėtotą ir plačią aprėptimi pasižyminti socialinio draudimo sistema, tačiau grupių, esančių už jos ribų, socialinė apsauga yra gana menka. Šiam režimui būdinga stipri dominuojanti degenderizuota orientacija į darbą, išlikusi nuo visiško užimtumo sovietmečio visuomenės, kur per švietimą ypač stipriai veikia normų formavimo ir elgesio struktūravimo mechanizmai – socialinis standartizuotas edukacijos-darbo tranzicijų socialinis tvarkaraštis. Toks tvarkaraštis jaunus žmones orientuoja pradžioje nuosekliai pereiti iš mokyklos į profesinio arba aukštojo mokymosi institucijas, paskui – į darbo rinką ir tik vėliau kurti šeimą. Šias orientacijas atskleidė naujausia po 1980 m. gimusių kohortų kiekybinė tranzicijos į suaugusę analizė (ten pat⁴). Ji parodė, kad Lietuvoje nėra bendros vienkryptės tendencijos į labai įvairią, destandartizuotą ir individualizuotą patirtį, nes matyti tam tikra edukacijos ir karjeros trajektorijų standartizacija, reiškianti egzistuojantį gana vientisą standartizuotą edukacijos-darbo tranzicijų socialinį tvarkaraštį, ir vis didėjanti partnerystės bei šeimos kūrimo destandartizacija, galimai reiškianti egzistuojančią socialinių tvarkaraščių įvairovę. Galima pritarti M. Nico (2014) įžvalgai, kad net panašiai didėjanti vyrų ir moterų šeiminių ir prokreacinių sprendimų įvairovė, t. y. destandartizacija, paradoksaliai rodo skirtingų lyčių gyvenimo eigos supanašėjimą.

NAUJOJI SUAUGYSTĖ LIETUVOJE?

Naujausiame 1980–2000 m. gimusių kohortų tyrime greta tranzicinių patirčių yra analizuojama suaugusybės samprata ir patyrimas. Taikant biografinių tyrimų metodologiją (Bertaux, Delcroix 2000; Bertaux, Kohli 1984; Bertaux, Thompson 1993; Miller 2000; Rosenthal 2018), 2021–2022 m. interviu metodu surinkti 67 gyvenimo istorijų pasakojimai.⁵ Apklausta

⁴ Remiamasi duomenimis iš „Šeimų ir nelygybių tyrimo“ (2021): <https://hdl.handle.net/20.500.12259/155513>

⁵ Atliekant gyvenimo istorijos interviu buvo laikomasi akademinio neutralumo (Miller 2012). Gyvenimo istorijų interviu buvo transkribuoti, anonimizuoti bet kokia asmeninė informacija, vietovė, įvykiai, pagal kuriuos galima būtų identifikuoti tyrimo dalyvį.

54 % moterų, 46 % vyrų. Jų pasiskirstymas gimimo kohortose: 1980–1984 m. – 20 %, 1985–1989 m. – 31 %, 1990–1994 m. – 24 %, 1995–2000 m. – 25 %. 69 % apklaustųjų savo tautybę nurodė lietuvių, likę – ukrainiečių, rusų, baltarusių, lenkų, karaimų, mišrią etninę tapatybę. 1 lentelėje matyti respondentų pasiskirstymas pagal kilmės ir dabartinę gyvenamąją vietą. 51 % respondentų migravo tarp šių vietų.

1 lentelė. Respondentai pagal kilmės ir dabartinę gyvenamąją vietą, proc.

Gyvenamosios vietos dydis	Kilmės vieta	Dabartinė gyvenamoji vieta
per 50 tūkst.	66	67
10–50 tūkst.	15	15
1–10 tūkst.	12	10
iki 1 tūkst.	7	8

Gyvenimo istorijų interviu leido aprėpti gyvenimo eigos įvykius iki interviu atlikimo. Greta pasakojimo apie tai, buvo kalbama ir kitomis temomis, taip pat ir šioje analizėje nagrinėjama tema – apie asmens suaugystę, jos pajautą ir apibūdinimą. Kaip minėta, tranzicijos į suaugystę istorijos ir suaugystės sampratos sujungimas yra metodologiškai naujas Lietuvoje atliekamuose tokio pobūdžio tyrimuose, nes tyrime renkama medžiaga inkorporuoja ir gyvenimo eigos įvykius, normatyviai ir demografiškai žyminčius perėjimą į suaugystę (Settersten 2003) – edukacijos baigimą, darbinės karjeros pradžią, išėjimą iš tėvų namų, pirmą partnerystę (kohabitaciją ar santuoką), pirmo vaiko gimimą, ir pačią subjektyvią suaugystės sampratą. Taip vienoje gyvenimo istorijoje matyti gana išsamus suaugystės paveikslas – demografinis asmens perėjimo į suaugystę kelias ir kalendorius, o sykiu subjektyvi suaugystės koncepcija, kur ji / jis interpretuoja savo tranzicines patirtis, reflektuoja jas *socialinių tvarkaraščių* kontekste bei išskiria įvairius suaugystės kriterijus.

Tolesnei išsamesnei analizei, remiantis šiuo straipsniu, pasirinkta panagrinėti du suaugystės atvejus – skirtingų lyčių naujai nepriklausomos Lietuvos kartai atstovaujančių jaunų žmonių – Tado, gimusio 1990 m. pabaigoje, ir Linos, gimusios 1991 m. pradžioje⁶, istorijas.

Analizėje taikomas biografinis-interpretacinis metodas, kur sujungiami *kontekstiniai ir interpretaciniai duomenys* (Wengraf 2001). Analizėje, vadovaujantis papildomumo principu, taip pat derinami kokybiniai ir kiekybiniai metodai – abiejų metodų elementai įtraukti į skirtingus tyrimo proceso etapus (Greene, Caracelli, Graham 1989; Nilsen, Brannen 2010). Nors pagrindinis dėmesys skiriamas kokybinei medžiagai, tačiau kitų tipų duomenys – antrinė kiekybinė informacija – taip pat yra svarbūs. Kiekybiniai duomenys pasitelkti įvardyti nustatytus tiriamojo reiškinio bruožus ir struktūriškai „įkontekstinti“ individualias patirtis, atskleistas atvejų analizėje. Jie suteikia reikiamą kontekstą kokybinės medžiagos analizei (Bertaux 2003; Bertaux, Thompson 2007; Miller 2000; Roberts 2002). Lietuvoje tokio pobūdžio analizė buvo taikyta nagrinėjant *Pirmosios sovietmečio kartos* perėjimą į suaugystę (Kraniauskienė 2016).

Biografinis-interpretacinis metodas yra jautrus tiek „papasakotai istorijai“ (biografiniam pasakojimui), tiek istoriniam „nugyvento gyvenimo“ (gyvenimo istorijos) kontekstui ir gyvenimo eigos chronologijai pagal M. C. Kohli (1981), A. Nilsen (1996). Pastarąją tyrime fiksuoti leido gyvenimo kalendoriaus technika (Nilsen, Brannen 2010: 691).

⁶ Vardai pakeisti.

Kaip minėta, ši analizė paremta dviem atrinktais atvejais. Toks atrankos principas grįstas teoriniu patikimumu ir gali būti sąlygiškai pavadintas tiksliniu. Galutinei pasirinktos temos sociologinei interpretacijai iš visos medžiagos atrenkami tik keli išsamiausiai tam tikrą atvejų tipologiją atspindintys atvejai. Tokį tikslinį atrankos modelį taikė D. Bertaux ir I. Bertaux-Wiame (1981; 1997) Prancūzijos amatininkų mobilumo tarp kartų tyrime, kur galutinei analizei pasirinko 1 atvejį iš 30. J. P. Roosas Suomijos vadybininkų tyrimo galutinėje analizėje panaudojo 3 atvejus iš 300 (Roos 1987). Šioje analizėje du atvejai pasirinkti teorinio kontrasto principu, siekiant išryškinti patirčių variaciją, kurių analizė leistų kelti prielaidas ir jas tikrinti tolesniuose tyrimuose. Pasirinkti skirtingų lyčių vienos gimimo kohortos atstovai, o tai nurodo į panašius išorinius struktūrinius veiksnius ir tą patį jų socializacijos istorinį socialinį kontekstą. Taip pat siekta parodyti dvi priešingas suaugustės situacijas – kai su suaugusiojo statusu tapatinamasi, nors ir nėra patirti visi tradiciniai suaugustės įvykiai, ir kai nesitapatinama, nors šių įvykių yra patirta daugiau. Tada turi aukštąjį išsilavinimą, gyvena atskirai nuo tėvų didmiestyje nuomojamame bute, dirba ne pagal specialybę, susituokė po kohabitacijos etapo, vaikų neturi. Suaugęs nesijaučia. Lina turi aukštąjį išsilavinimą, grįžo gyventi į gimtinę pas tėvus po studijų didmiestyje, dirba pagal specialybę, netekėjusi, partnerystės patirties ir vaikų neturi. Suaugusia jaučiasi.

Atliekant analizę medžiaga užkoduoja pagal pasirinktas kategorijas: 1) su gyvenimo eiga susiję demografiniai įvykiai (edukacija, darbinės karjeros trajektorijos, šeimos formavimo įvykiai), 2) šių įvykių komentarai, interpretacijos, 3) savosios suaugustės pojūtis bei apibūdinimai. Siekiant analizuoti gyvenimo eigos įvykių laiką, kiekvienam atvejui suformuotos įvykių lentelės – gyvenimo eigos kalendoriai (GEK) (žr. 2 lentelę). Toliau analizėje pateikiami šie GEK, suaugustės apibūdinimai ir analitinės šių suaugustės istorijų interpretacijos.

2 lentelė. Gyvenimo eigos kalendoriai

Tado kalendorius

	Amžius	Metai	Įvykiai
T1	6	1997	Pradedama lankyti mokyklą savo kaime.
T2	14/15?	2004/ 2005?	Pereina mokytis į gimnaziją kitame miestelyje, pradeda groti gitara, augina plaukus.
T3	18	2009	Baigia gimnaziją, įstoja į universitetą. Išvažiuoja iš tėvų namų į didmiestį.
T4	21	2011	Nusikerpa plaukus ir pradeda savanoriauti organizacijoje.
T5	23/24	2014	Turi baigti universitetą, bet metams pasiima akademinės atostogų, nes dėl santykių su drauge neparašo baigiamojo darbo. Pradedama dirbti laisvai samdomu darbuotoju finansų sektoriuje (ne pagal specialybę). Pradedama savanoriauti statutinėje įstaigoje. Išsiskiria su drauge.
T6	24/25	2015	Baigia universitetą. Toliau savanoriauja, dirba laisvai samdomu darbuotoju. Pradedama draugauti su būsima žmona. Siekia įsidarbinti statutinėje įstaigoje, bet užtrunka dėl biurokratiškų dalykų.
T7	25/26	2016	Baigia dirbti laisvai samdomu darbuotoju. Pradedama dirbti statutinėje įstaigoje. Susižada su būsima žmona ir pradeda su ja gyventi.
T8	28	2018	Susituokia.
T9	31	2022	Išsiskiria iš darbo statutinėje įstaigoje. Pradedama dirbti laisvai samdomu darbuotoju meno srityje.

Linos kalendorius

	Amžius	Metai	Įvykiai
L1	6	1997	Pradeda lankyti mokyklą kaime, kur gyvena močiutė.
L2	7	1998	II klasę pradeda lankyti gimtame mieste ir toje mokykloje mokosi, kol ją baigia.
L3	18	2009	Baigusi mokyklą, įstoja į universitetą. Išvažiuoja iš tėvų namų į didmiestį.
L4	22	2013	Baigia bakalauro studijas. Vieną vasarą dirba sezoninius darbus. Savanoriauja. Įstoja į magistro studijas.
L5	23	2014	Išvyksta nepatikslintam laikui į užsienį studijuoti pagal „Erasmus“ programą.
L6	24	2015	Grįžta iš užsienio, baigia magistro studijas ir grįžta gyventi į gimtinę pas tėvus. Pradeda dirbti biudžetinėje įstaigoje. Tame darbe susikuria pažinčių tinklą.
L7	26	2017	Dėl to, kad jaučiasi psichologiškai prastai (netinka darbo etika ir perspektyvos) pakeičia darbovietę į kitą biudžetinę įstaigą ir dar paraleliai įsidarbina valstybės tarnyboje. Iš valstybės tarnybos po nepatikslinto laiko išeina, nes, nors finansinės sąlygos ir tenkina, nesijaučia ten gerai.
L8	29	2020	Lieka valstybinėse įmonėse dirbti pagal laikinas projektines sutartis. Dirba dviejose darbovietėse.

SUAUGYSTĖS APIBŪDINIMAI

Tadas

A.: Jaučiu, kad maždaug nuo trisdešimto mano gimtadienio ateina po truputį kažkokia branda, bet tas... Aš labiau jaučiausi suaugęs dvyliktoj klasėj negu prieš metus. Nes kadangi aš iki šiol, pavyzdžiui, vaikų neturiu, nes aš nesijaučiu pakankamai subrendęs ir suaugęs, kad galėčiau naują gyvybę, taip sakant, suinstaliuoti. Nes aš dar tik dabar sprendžiu problemas, kurios mano gyvenime buvo ir visada šalia gyveno. Tas problemas, kurias gavau vaikystėje, vaikystės traumas. Ir aš nelabai norėčiau užauginti žmogų, kuris būtų sutraumuotas man nežinant. Aš tikrai nenoriu, taip sakant, paleist į pasaulį žmonių, kurie bus dar vieni nelaimingi žmonės ir skleis tą liūdesį aplinkui. Tai aš, atsakant į klausimą, ne iki galo jaučiuosi suaugęs.

K.: O kaip manai, ką reiškia būti suaugusiu?

A.: Geras klausimas. Reikės šiek tiek pagalvoti dabar. (Pauzė.) Nežinau kodėl, bet man toksai... Šiaip aš nežinau, ar noriu būt suaugusiu. Nes man suaugęs žmogus tai yra tas, kuris, kurį apsėda ramybės jausmas. Jis jaučiasi tarsi viską žinotų jau. Jis praranda savo vaikišką naivumą ir norą tyrinėti. Ir jisai mano, kad jisai atitinka visus kanonus ir gyvena taip, kaip reikia gyventi. Tai aš nežinau, jeigu vieną dieną suprasiu, kaip reikia gyventi ir jausiuosi ramus dėl visko, ką darau, ir man nebekils klausimų, tada gal jausiuosi suaugęs. Bet aš net nežinau, ar sau to linkėčiau. Nes nu gal septyniasdešimtmetis jau tikiuosi būti suaugęs, kur jau tu ramiai priimi savo egzistenciją ir priimi, ką tu nuveikei ir ko nenuveikei, ir priiimi atsakomybę už savo visą buvusį ir būsimą gyvenimą, ir tu jautiesi dėl visko ramus, ką tu padarei ir ko nepadarei – tai va tada gal tu jau būni suaugęs. Nes kartais man žodis „suaugęs“ tai asociaciją sukelia iš karto su rutina, ir kartais dvidešimtmečiai turi jau du vaikus, darbus, statosi namą, apie nieką daugiau negalvoja. Ir va čia man atrodo kartais: jo, suaugę. Bet ar tai yra kažkoks tai dalykas, kurio aš siekiu? Nežinau. Man labiau norisi pasiekti brandą, nes suaugti... Fiziologiškai jau seniai suaugęs, protiškaip – nežinau, ar noriu, ar įmanoma. Ar čia tokia sąvoka, kuria apsidengi, kad pateisint savo tokį jau užtrauktą rankinį stabdį gyvenime.

Lina

A.: Aš jaučiuos suaugusi, bet gal dėl to tokio požiūrio į tam tikrus dalykus. Gal čia yra vienas iš tų rodiklių, kur jau galėčiau laikyti, kad jau žmogus suaugęs. <...> gal... kritinis toks mąstymas labiau atsiranda, mažiau to tokio vertinimo, racionaliau viskas apgalvota, <...> sprendimų priėmimas...

K.: O kada jūs jau pasijutot suaugusi?

A.: Kada aš pasijutau? Gal po studijų, gal jau po pirmų darbų, paskutiniai ten tie metai studijų, kai jau pradėjom galvoti apie tai, ką čia pasirinkt reikėtų. Gal jau, kai čia tie užsieniai atsirado, kur pamatėm visai kitas galimybes, kai atsiveria akys, kai tu supranti, kad plačiau pradėdi žiūrėti į tuos visus dalykus, kažkaip gal. Nu, tie paskutiniai penki metai – toks jau pereinamasis tas laikas yra.

K.: Penki studijų metai?

A.: Ne, ne – dabar paskutiniai penki <...> kur pradėdi bent jau būt viena koja...<...> bet, jeigu manęs paklaustų dabar, tai jo – aš laikau save suaugusia. Dar yra tokios biškį laisvės, <...> bet jau, jau... <...> Aš galvoju, kad ne pagal amžių, nu, nevertinant amžiaus, tiesiog, turbūt, nuo kiekvieno žmogaus skirtingai, kada jisai jau... nes vieniems tas gali būt, kad jau yra šeima, vaikai, kitiems... Kiti gal neužauga ilgai, išvis ilgai... Nežinau, sunku atsakyti suaugusiu kada jau tampi. Nežinau... čia interpretacija labai didelė, neįsivaizduoju, kaip įvardint. Čia nuo situacijos konkrečiai priklauso.

INTERPRETACIJA

Vertinant edukacijos ir darbinės karjeros tranzicijas, Tado ir Linos atvejai (žr. 2 lentelę) iliustruoja standartizaciją (įvykių laiko ir tankumo prasme) (Brückner, Mayer 2005) ir „amžiaus normas“, būdingas XX a. 9–10 deš. sandūros gimimo kohortoms Lietuvoje, matomas 3 lentelėje. Tadas darbinę karjerą pradėjo 23 m. (T5), o edukaciją baigė 24 m. (T6). Lina darbinę karjerą pradėjo ir edukaciją baigė 24 m. (L6)⁷. Šių įvykių amžius abiem atvejais patenka į trumpą tarpkvartilinį tarpinį, matomą 3 lentelėje ir iš esmės atitinka Lietuvoje pastaruosius porą dešimtmečių dominuojantį standartizuotą edukacijos-darbo tranzicijų socialinį tvarkaraštį, minimą 3 skyriuje.

3 lentelė. Suaugstės įvykių amžiaus kvartiliai 1989 m. gimimo kohortoje pagal lytį⁸

	Kvartiliai	Atsiskyrė nuo tėvų	Baigė edukaciją	Pradėjo dirbti	1-oji partnerystė	1-oji santuoka	1-as vaikas
Moterys	1-as	18,7	20,7	20,0	23,1	25,2	26,4
	2-as	22,3	22,4	22,1	26,1	–	30,6
	3-ias	27,7	23,8	24,7	–	–	–
Vyrai	1-as	18,9	19,0	19,1	24,2	30,7	31,8
	2-as	21,5	21,3	20,8	28,3	–	–
	3-ias	31,3	23,6	22,8	–	–	–

⁷ Sezoninis darbas buvo labai trumpas, todėl jis netraktuotinas kaip darbo pradžia.

⁸ Autorės skaičiavimai. Remtasi duomenimis iš „Šeimų ir nelygybių tyrimo“ (2021): <https://hdl.handle.net/20.500.12259/155513>. Jie apėmė kohortas, gimusias 1970–1989 m. Pateikiami tik 1989 m. kohortos, atstovaujančios labai panašiam gimimo laikotarpiui kaip ir tiriamųjų, duomenys. Tuščios reikšmės lentelėje reiškia, kad šio įvykio nepatyrė atitinkama tirtos populiacijos dalis.

Su namų ūkio kūrimu susijusios Tado ir Linos tranzicijos yra labiau individualizuotos – jos kitokios ir skiriasi tarpusavyje (2 lentelė). Tado atveju šių tranzicijų amžius (atsiskyrimas nuo tėvų (T3), partnerystė (T5,T7), santuoka (T8) patenka į pirmąjį kvartilį (3 lentelė) ir atitinka Lietuvoje dominuojantį šeiminių tranzicijų sekos *kohabitacija-santuoka* šabloną (Dirsytė, Maslauskaitė 2020). Taigi, Tado atvejis atitiktų tam tikrą standartizuotą namų ūkio kūrimo socialinį tvarkaraštį. Lina, nors ir išėjo iš tėvų namų (L3) tuo pat metu ir dėl tos pat priežasties kaip Tadas, tačiau kitų šeiminių įvykių kol kas nėra patyrusi. Ir šia prasme jos patirtis atitinka 2 lentelėje matomą šeiminių tranzicijų įvairovę. Galima būtų sakyti, kad šios dvi skirtingos patirtys demonstruoja šeimos kūrimo destandartizaciją. Tačiau kartu kyla klausimas, ar jos reprezentuoja ir skirtingus, bet savitai standartizuotus normatyvinius gyvenimo eigos tvarkaraščius, diskursyviai egzistuojančius dabartinėje Lietuvoje ir pagrįstus savitomis vertybinėmis orientacijomis?

Kalbant apie Tado ir Linos suaugystės sampratas, pateiktos citatos iš pirmo žvilgsnio demonstruoja abiejų respondentų individualizuojančią „naujosios suaugystės“ apibrėžtį, atstovaujančią vėlyvajai modernybei. Ji nesiejama su amžiumi, yra suprantama kaip procesas ir asmeninės raidos rezultatas. Lina suaugystę sieja su stabilizacija – raidos, įgūdžių, gebėjimų kaitos rezultatu, t. y. tais subjektyviais suaugystės bruožais, kuriuos pažymi daugelis tyrėjų (Arnett 2004; Nugin 2010). Šiuos kriterijus, Linos manymu, ji yra išpildžiusi ir, regis, to jai pakanka jaustis suaugusia, nors kaip matėme, jos demografinė tranzicija dar neturi visų patirčių spektro. Tado suaugystės samprata gerokai kompleksiškesnė. Jis priskiria didesnę vertę tranzicijai, kaip raidos procesui, nei suaugystei, kaip rezultatui. Šia prasme Tado suaugystės apibrėžimas taip pat turi sąsają su J. J. Arnetto pateiktu BS apibrėžimu. Vis dėlto, suaugystę jam reikiama savotišką stazės būseną – ramybę kaip stagnaciją, priešybę kaitai, todėl nukeliama beveik į gyvenimo pabaigą. Jis taip pat suaugystę suskaido į dvi sampratas, atskirdamas nuo jos brandą. Tai pasitaiko ir kituose interviu, kai siekiama atskirti „vidinę“ / psichologinę raidą ir „išorinius“ / normatyvinius socialinius suaugystės statusus, ką pastebėjo ir R. Nugin (2010) savo tyrime. Tadas šią skirtį toliau didina atsiribodamas nuo „tradicinio“, galima sakyti standartinio, suaugystės modelio, „palikdamas“ jį kaime tarp bendraamžių, kai jis jau gyvena pagal kitokį modernesnį (miestietišką?) gyvenimo eigos tvarkaraštį.

Tado ir Linos suaugystės apibrėžimuose vis dėlto matomi ir demografiniai tranzicijos į suaugystę žymenys, atskleidžiantys savitą socialinį normatyvinį suaugystės paveikslą. Pavyzdžiui, įdomu, kad Tadas savo suaugystės nesieja su darbinės karjeros stabilizacija ar nuosavo būsto įsigijimu, kurio jis neturi, kas, atrodo, būtų „vyriškas“ suaugystės tvarkaraštis (Spéder ir kt. 2014), o sieja su tėvyste. Nors pastaroji patirtis, regis, ir nežymėtų suaugystės pradžios, bet simbolizuotų, kad savęs suvokimo kelias nueitas ir branda pasiekta. Tado svarstymas šia tema susietas su psichologinio pobūdžio argumentacija ir atspindi dabar dominuojantį viešąjį „intensyvios tėvystės / motinystės“ diskursą. Jį gana taikliai įvardijo bevaikystę tirianti V. Tretjakova (2023): „Vienas iš dalykų, kuris gali prisidėti prie sprendimo dar nesusilaukti vaikų, yra labai aukšti lūkesčiai tėvystei ir motinystei, vadinama intensyvi tėvystė, kada šiuolaikinėse visuomenėse mes jau tikimės, kad tai bus labai svarbi mūsų tapatybės dalis ir mes turėsime labai daug laiko skirti savo vaikams. Žmonės planuoja savo mokslus, karjerą, turėdami tokį tėvystės / motinystės idealą. Tada vis atideda, vis bijo, galvoja, dar ne, dar aš negalėsiu skirti daug laiko arba kokį aš vaiką užauginsiu, jeigu aš negalėsiu skirti tiek laiko, kiek reiktų.“

Lina savo suaugystę susaisto ne su partneryste ar motinyste, t. y. tradiciniu moterišku gyvenimo eigos tvarkaraščiu (Spéder ir kt. 2014), o su edukacinėmis-profesinėmis trajektorijomis, kas atspindėtų paklusimą minėtam MISA režimui. Beje, interviu savo karjeros

trajektorijai ji skiria daug dėmesio ir turi gana pragmatinį bei racionalų jos planą, nors tuo pat metu yra atvira ateityje laukiančiai nežinomomybei. Į partnerystę ir vaikus, kurių suaugystės apibrėžime nemini, ji žvelgia „laisviau“, pripažįsta ilgainiui suliberalėjusį požiūrį į partnerystės formas. Ji taip pat pasitelkia minėtą intensyvios tėvystės / motinystės diskursą savo situacijai paaiškinti – nors pabrėžia, kad jaučia normatyvinį spaudimą dėl vaikų, bet jų dar neplanuoja, nes neturi partnerio, o vaikai – „labai didelė atsakomybė“. Galima kelti prielaidą, kad šis argumentas pasitelkiamas normatyviai pagrįsti motinystės atidėjimą ir neinkorporuoti šios tranzicijos į suaugystės sampratą.

Tokios Tado ir Linos suaugystės apibrėžtys pasižymi ir regionine struktūrine specifika, turinčia savo istorinį paaiškinimą. 2006 m. 25 Europos šalių suaugystės sampratų tyrime, priešingai tyrėjų lūkesčiams, kad Rytų Europoje moterų suaugystė bus mažiausiai siejama su darbu, paaiškėjo, kad ten moterų suaugystės samprata buvo siejama ir su darbu, o vyrų – ir su šeimos kūrimu (Spéder ir kt. 2014: 894).

IŠVADOS IR DISKUSIJA

Atliktoje analizėje buvo siekiama kuo išsamiau, kiek tai leidžia straipsnio formatas, atkleisti suaugystės tranzicijų ir suaugystės sampratų sąsajas, remiantis ne skirtingais duomenų masyvais, o holistiškai tiriant konkrečius į suaugystę pereinančių / perėjusių asmenų atvejus. Ši metodologinį ir konceptualų pasirinkimą reikėtų traktuoti kaip galimybę išgirsti autentišką patirtį ir matyti, kaip ši patirtis jungiasi su kultūrinėmis / socialinėmis normomis ir diskursais. Be abejonės, pateikta interpretacija nesiekta atskleisti suaugystės / suaugusiųjų įvairovės ir tipologijų Lietuvoje, greičiau pademonstruoti konkrečios suaugystės „anatomiją“, tačiau tam tikras apibendrinamąsias išvalgas pateikti galima.

Galima sutikti, kad suaugystė prarado didelę savo vaidmenų struktūros ir tradicinės prasmės dalį ir tapo daug labiau psichologiniu reiškiniu, siejama su vėlyvosios modernios visuomenės individualizacija (Blatterer 2010; Nugin 2010; Vosylis ir kt. 2016; Žukauskienė 2016). Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad individualizuoti apibrėžimai yra patrauklūs jauniems žmonėms, nes „tradicijų susilpnėjimas kartu su individualistinių vertybių stiprėjimu, padėjo užgožti kolektyvinį daugelio šiuolaikinėje epochoje išlikusių iššūkių pagrindą, todėl jauni suaugusieji į madą atvedė individualizuotus struktūrinės kilmės problemų paaiškinimus“. Tačiau tai nereiškia, kad jaunimas yra „aklas“ struktūrinių įtakų savo gyvenimui atžvilgiu (Cahill, Cook 2020: 107). Remiantis H. Blattereriu (2007b), galima būtų sakyti, kad individualizuoti suaugystės apibrėžimai – racionalus atsakas į sisteminių vėlyvosios modernybės neapibrėžtumą, kai per individų praktiką suaugystės prasmė, taigi ir jos socialinė konstitucija, yra ginčijama ir nuolatos atkuriamą. Todėl svarbu suprasti, kokios prasmės, normatyvinės struktūros inkorporuojamos į lietuviškus suaugystės apibrėžimus – ne tik kas slypi už *nesuaugimo*, bet ir kas glūdi *suaugimo* pojūtyje.

Dviejų atvejų analizė rodo, kad suaugystės įvykių skaičius neturi tiesioginės sąsajos su suaugystės jausmu, tačiau tranzicinės patirtys ir įvykiai nėra visai atsiejami nuo suaugystės sampratos, nors tiek Tadas, tiek Lina šias sąsajas perteikia skirtingai. Todėl čia galima pritarti ir R. Nugin (2010), savo estų jaunimo tyrimu patvirtinusiai, kad suaugystę jaunimas apibrėžia per neapčiuopiamus bruožus ir kaip tam tikrą psichologinę būseną, tačiau dažnai sieja juos su socialinių ir biologinių vaidmenų tranzicijomis.

Apibendrinant naujai nepriklausomos Lietuvos kartai atstovaujančių jaunų žmonių atvejus, galima matyti, kad abiem šiais atvejais tranzicijos į suaugystę ir suaugystės apibrėžtys yra individualizuotos, reprezentuoja vėlyvosios modernybės suaugystę, bet sykiu

atspindi ir tam tikrą standartizaciją, galimai būdingą „Naujosios Europos“ posttranzicinėms visuomenėms. Čia pateiktų dviejų atvejų analizė leistų teigti, kad tranzicijos į suaugystę ir suaugystės sampratos Lietuvoje yra veikiamos ne vien bendrųjų vėlyvosios modernybės individualistinių vertybių, bet ir regioninio MISA gyvenimo eigos režimo. Pateikta skirtingų lyčių suaugystės atvejų analizė taip pat leidžia kelti prielaidas, kad MISA režimas griežčiau kontroliuoja moterų nei vyrų suaugystės trajektorijas Lietuvoje ir tai lemia skirtingas suaugystės sampratas, o siekis nesuaugti – noras būti jaunam – nulemtas ne komercinio „amžinos jaunystės“ mitologijos patrauklumo, bet yra visuomenės atsakas į specifinę istorinę socialinę regioninio pobūdžio patirtį. Kaip apie jaunystės-suaugystės persipynimą rašė R. Nugin (2008: 196), jis gali būti siejamas su pokomunistinės visuomenės ypatumais, tokiais kaip didelis socialinis jaunimo mobilumas per elito kaitą po komunizmo žlugimo. Šioms prielaidoms tikrinti ir minėtų veiksnių poveikio mastui bei struktūruojančiam pobūdžiui įvertinti reikia tolesnių tyrimų.

Gauta 2023 10 03

Priimta 2023 11 20

Literatūra

1. Arnett, J. J. 1997. 'Young People's Conceptions of the Transition to Adulthood', *Youth & Society* 29(1): 3–23.
2. Arnett, J. J. 2000. 'Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens Through the Twenties', *American Psychologist* 55(5): 469–480.
3. Arnett, J. J. 2004. *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*. Oxford: Oxford University Press.
4. Beck, U. 1992. *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
5. Bertaux, D. 2003. 'The Usefulness of Life Stories for a Realist and Meaningful Sociology', in *Biographical Research in Eastern Europe. Altered Lives and Broken Biographies*, eds. R. Humphrey, R. Miller, E. Zdravomyslova. Aldershot: Ashgate.
6. Bertaux, D.; Bertaux-Wiame, I. 1981. 'Artisanal Bakery in France. How it Lives and Why it Survives', in *The Petite Bourgeoisie. Comparative Studies of an Uneasy Stratum*, eds. F. Bechhofer, B. Elliott. London: Macmillan, 155–181.
7. Bertaux, D.; Bertaux-Wiame, I. 1997. 'Heritage and its Lineage: A Case History of Transmission and Social Mobility over Five Generations', in *Pathways to Social Class: A Qualitative Approach to Social Mobility*, eds. D. Bertaux, P. Thompson. Oxford: Clarendon Press, 62–97.
8. Bertaux, D.; Delcroix, C. 2000. 'Case Histories of Families and Social Processes: Enriching Sociology', in *The Turn to Biographical Methods in Social Science: Comparative Issues and Examples*, eds. P. Chamberlayne, J. Bornat, T. Wengraf. London: Routledge, 89–107.
9. Bertaux, D.; Kohli, M. 1984. 'The Life Story Approach: A Continental View', *Annual Review of Sociology* 10: 215–237.
10. Bertaux, D.; Thompson, P. 1993. 'Introduction', in *Between Generations: Family Models, Myths and Memories*, eds. D. Bertaux, P. Thompson. Oxford: Oxford University Press.
11. Bertaux, D.; Thompson, P. 2007. 'Pathways to Social Class: a Qualitative Approach to Social Mobility'. New York: Routledge.
12. Billari, F. C.; Badolato, L.; Hagestad, G.; Liefbroer, A. C.; Settersten, R. A. Jr.; Spéder, Z.; Van Bavel, J. 2021. *The Timing of Life: Topline Results from Round 9 of the European Social Survey*. European Social Survey ERIC.
13. Billari, F. C.; Liefbroer, A. C. 2010. 'Towards a New Pattern of Transition to Adulthood?', *Advances in Life Course Research* 15(2–3): 59–75.
14. Blatterer, H. 2007a. 'Adulthood: The Contemporary Redefinition of a Social Category', *Sociological Research Online* 12(4). Prieiga per internetą: <https://www.socresonline.org.uk/12/4/3.html>
15. Blatterer, H. 2007b. 'Contemporary Adulthood – Reconceptualizing an Uncontested Category', *Current Sociology* 55(6): 771–792.

16. Blatterer, H. 2010. 'Generations, Modernity and the Problem of Contemporary Adulthood', in *Contemporary Adulthood: Calendars, Cartographies and Constructions*, ed. J. Burnett. London: Palgrave Macmillan, 10–23.
17. Brückner, H.; Mayer, K. U. 2005. 'De-standardization of the Life Course: What it Might Mean? And if it Means Anything, Whether it Actually Took Place?', in *The Structure of the Life Course: Standardized? Individualized? Differentiated?*, ed. R. Macmillan. United Kingdom: Elsevier, 27–53.
18. Buchmann, M. 1989. *The Script of Life in Modern Society: Entry into Adulthood in a Changing World*. Chicago: The University of Chicago Press.
19. Buchmann, M.; Steinhoff, A. 2017. 'Social Inequality, Life Course Transitions, and Adolescent Development: Introduction to the Special Issue', *Journal of Youth and Adolescence* 46(10): 2083–2090.
20. Cahill, H.; Cook, J. 2020. 'From Life-course Expectations to Societal Concerns: Seeking Young Adults' Perspectives on Generational Narratives', *YOUNG* 28(2): 105–122.
21. Côté, J.; Bynner, J. M. 2008. 'Changes in the Transition to Adulthood in the UK and Canada: the Role of Structure and Agency in Emerging Adulthood', *Journal of Youth Studies* 11(3): 251–268.
22. Dirsytė, I.; Maslauskaitė, A. 2020. „Šeiminių gyvenimo kelio trajektorijos: sekų analizės rezultatai“, *Filosofija. Sociologija* 31(2): 139–147.
23. Dykstra, P. A.; van Wissen, L. J. G. 1999. 'Introduction: The Life Course Approach as an Interdisciplinary Framework for Population Studies', in *Population Issues: An Interdisciplinary Focus*, eds. L. J. G. van Wissen, P. A. Dykstra. Dordrecht: Springer Netherlands, 1–22.
24. *Emerging Adulthood in a European Context*. 2016. Ed. R. Žukauskienė. Oxon: Routledge.
25. Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
26. *Globalization, Uncertainty and Youth in Society. The Losers in a Globalizing World*. 2005. Eds. H.-P. Blossfeld, E. Klijzing, M. Mills, K. Kurz. London: Routledge.
27. Greene, J. C.; Caracelli, V. J.; Graham, W. F. 1989. 'Toward a Conceptual Framework for Mixed-method Evaluation Designs', *Educational Evaluation and Policy Analysis* 11(3): 255–274.
28. Heinz, W. R. 2009. 'Youth Transitions in an Age of Uncertainty', in *Handbook of Youth and Young Adulthood | New Perspectives and Agendas*, ed. A. Furlong. London: Routledge, 3–13.
29. Hillmert, S. 2005. 'From Old to New Structures: A Long-term Comparison of the Transition to Adulthood in West and East Germany', in *The Structure of the Life Course: Standardized? Individualized? Differentiated?*, ed. R. Macmillan, 151–173.
30. Katus, K.; Puur, A.; Sakkeus, L. 2005. 'Transition to Adulthood in Estonia: Evidence From the Ffs 1', in *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*, 217–253.
31. Kohli, M. C. 1986. 'The World We Forgot: A Historical Review of the Life Course', in *Later Life: The Social Psychology of Aging*, ed. V. W. Marshall. Beverly Hills, CA: Sage, 271–303.
32. Kraniauskienė, S. 2011. „Tapsmas suaugusiuoju: jaunimo socialinė branda Lietuvoje“. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 143.
33. Kraniauskienė, S. 2016. „Pirmosios sovietinės kartos gyvenimo eigos ypatybės tapimo suaugusiuoju tarpsnyje“, 35–80, iš *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta*, red. L. Žilinskienė, S. Kraniauskienė, I. Šutinienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
34. Kraniauskienė, S. 2022. 'Life Course as an Identity Component of the Last Soviet Generation in Lithuania', in *Soviet and Post-Soviet Lithuania – Generational Experiences*, eds. L. Žilinskienė, M. Ilic. London: Routledge, 64–85.
35. Liefbroer, A. C.; Toulemon, L. 2010. 'Demographic Perspectives on the Transition to Adulthood: An Introduction', *Advances in Life Course Research* 15(2): 53–58.
36. Macmillan, R. 2005. 'The Structure of the Life Course: Classic Issues and Current Controversies', *Advances in Life Course Research* 9(1): 3–24.
37. Mikulionienė, S. 2000. „Gyvenimo kelias: perėjimas į socialinę brandą =: Life Course: Transition to Adulthood: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, sociologija (05S)“, Life Course: Transition to Adulthood. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
38. Mikulionienė, S. 2012. 'Timing of Transition to Adulthood in Lithuania: The Experience of Four Cohorts', *Social Work* 11(2): 235–244.
39. Miller, R. L. 2000. *Researching Life Stories and Family Histories*. London: Sage.

40. Navickė, J.; Kranauskienė, S. 2022. „Gyvenimo eigos režimas Lietuvoje: koks jis ir ar jam paklūstame?“, prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/gyvenimo-eigos-rezimas-lietuvoje-koks-jis-ir-ar-jam-paklustame/>
41. Nico, M. 2014. 'Variability in the Transitions to Adulthood in Europe: A Critical Approach to De-standardization of the Life Course', *Journal of Youth Studies* 17(2): 166–182.
42. Nilsen, A.; Brannen, J. 2010. 'The Use of Mixed Methods in Biographical Research', in *The Handbook of Mixed Methods Research*, eds. A. Tashakkori, C. Teddlie. Thousand Oaks: SAGE, 677–696.
43. Nugin, R. 2008. 'Constructing Adulthood in a World of Uncertainties: Some Cases of Post-communist Estonia', *YOUNG* 16(2): 185–207.
44. Nugin, R. 2010. 'Conceptualising Adulthood in the Transition Society Context – The Case of Estonia', *Studies of Transition States and Societies* 2(1): 36–55.
45. Nugin, R. 2011. *Coming of Age in Transition: Some Self-reflexive Social Portraits of the 1970s Cohort in Estonia*. PHD. Tallinn University.
46. Oleszkowicz, A.; Misztela, A. 2015. 'How do Young Poles Perceive Their Adulthood?', *Journal of Adolescent Research* 30(6): 683–709.
47. Pivoriūtė, M. 2012. „Perėjimo į suaugystę kaita šiuolaikinėje Lietuvoje“, magistro darbas, Sociologija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
48. Roberts, B. 2002. *Biographical Research*. Buckingham: Open University Press.
49. Roberts, K. 2009. *Youth in Transition: In Eastern Europe and the West*. Palgrave Macmillan.
50. Roberts, K. 2016. 'Youth Cultures and the Formation of a New Political Generation in Eastern Europe', in *Eastern European Youth Cultures in a Global Context*, eds. M. Schwartz, H. Winkel. London: Palgrave Macmillan UK, 45–63.
51. Roos, J. P. 1987. 'From Farm to Office: Family, Self-confidence and the New Middle Class', *Life Stories/Récits de vie* 3: 7–20.
53. Rosenthal, G. 2018. *Interpretive Social Research: An Introduction*. Göttingen: Göttingen University Press.
54. Settersten, R. A. 2003. 'Age Structuring and the Rhythm of the Life Course', in *Handbook of the Life Course*, eds. J. T. Mortimer, M. J. Shanahan. Boston, MA: Springer US, 81–98.
55. Spéder, Z.; Murinkó, L.; Settersten, R. A. 2014. 'Are Conceptions of Adulthood Universal and Unisex? Ages and Social Markers in 25 European Countries', *Social Forces* 92(3): 873–898.
56. Tretjakova, V. 2023. „Tuzinas. Bevaikystės patirtis tyrinėjanti Vaida Tretjakova: dažnai šiuolaikinių moterų biologiniai ir socialiniai laikrodžiai nesutampa“, iš *Tuzinas*, red. I. Klėjus. Prieiga per internetą: https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000292841/tuzinas-bevaikystes-patirtis-tyrinejanti-vaida-tretjakova-daznai-siuolaikiniu-moteru-biologiniai-ir-socialiniai-laikrodziai-nesutampa?fbclid=IwAR0ypjMKVnQ9sPWZCE-7iEb-CkfU4IYdIGS6bM_HL4yOBHBSURjY42fDSxc:LRT
57. Vosylis, R. 2014. „Tapsmo suaugusiuoju ženklai Lietuvos jaunuolių imtyje“, *Psichologija* 49: 81–99.
58. Vosylis, R. 2017. „Psichologiniai tapsmo suaugusiuoju aspektai skirtinga socialinės brandos eiga pasižymintį jaunuolių grupėse“, Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
59. Vosylis, R.; Kaniušonytė, G.; Raižienė, S. 2016. 'What does it Mean to be an Adult?: Perceptions of Adulthood Among Lithuanian Emerging Adults', in *Emerging Adulthood in a European Context*. New York, NY, US: Routledge/Taylor & Francis Group, 54–78.
60. Wengraf, T. 2001. *Qualitative Research Interviewing. Biographic Narrative and Semi-structured Methods*. London: Sage Publications.
61. Žukauskienė, R. 2016. 'The Experience of Being an Emerging Adult in Europe', in *Emerging Adulthood in a European Context*. New York, NY, US: Routledge/Taylor & Francis Group, 3–16.

SIGITA KRANIAUSKIENĖ

Adulthood in Contemporary Lithuania. Between Standardisation and Individualisation

Summary

The research data show that the contemporary transition to adulthood experience does not correspond to social normative schedules, and the concept of adulthood has lost a large part of its role structure and traditional meaning. It has become much more of a psychological phenomenon associated with the individualisation of late modern society. This article analyses the connections between the experience of transition to adulthood and the concept of adulthood in 21st-century Lithuania. The aim is to reveal the factors that form these connections or determine their absence. For this purpose, the analysis of the adulthood cases of two young people of different genders, born in the early 1990s, was used. It is based on the qualitative life story interview material. The article also presents a broader and more general picture of the change in the patterns of adulthood that began as societies transitioned from modernity to late modernity. An overview of changes in the adulthood in Lithuania in the 20th and 21st centuries supplements it.

Keywords: adulthood, concept of adulthood, transition to adulthood, social change, individualisation